

Алимбеков А.А.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЧЕК АРА КЫЗМАТЫНЫН УЛУТТУК
КООПСУЗДУКТУ КАМСЫЗ КЫЛУУДАГЫ ОРДУ

Алимбеков А.А.

РОЛЬ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

A. Alimbekov

THE ROLE OF THE BORDER SERVICE OF THE KYRGYZ
REPUBLIC IN ENSURING NATIONAL SECURITY

УДК: 342.9:351/354 (575.2)(04)

Макалада Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин чек ара кызматынын азыркы мезгилде мамлекеттик чек араны коргоо жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу тармагындагы негизги ролу изилденген. Автор Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын ишине жана түзүмүнө, мамлекеттик чек араны коргоо тармагындагы ыйгарым укуктарынын өзгөчөлүктөрүнө талдоо жүргүзгөн. Изилдөөнүн жүрүшүндө автор дүйнөлүк саясий, экономикалык жана аскердик шарттарга жооп берген Кыргыз Республикасынын жаңы чек ара кызматын куруунун объективдүү зарылчылыгын белгилеген. Андан сырткары, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоо жаатындагы мамлекеттик органдардын ишин координациялоо боюнча бир катар маселелер талданып, аны чечүү жолдору жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоо механизмдин өркүндөтүүнүн негизги багыттары жана каражаттары сунушталган.

Негизги сөздөр: чек ара, мамлекеттик чек ара коопсуздук, чек ара кызматы, мамлекеттик чек ара органдары, улуттук коопсуздук.

В статье исследована основная роль пограничной службы Государственного комитета национальной безопасности Кыргызской Республики в охране государственной границы и обеспечении национальной безопасности. Автор проанализировал работу и структуру пограничной службы Кыргызской Республики, особенности ее полномочий в сфере охраны государственной границы. В ходе исследования автор отметил объективную необходимость построения новой пограничной службы Кыргызской Республики, отвечающей мировым политическим, экономическим и военным условиям. Кроме того, был проанализирован ряд вопросов, связанных с координацией работы государственных органов в сфере охраны государственной границы Кыргызской Республики, пути их решения и были предложены основные направления и средства совершенствования механизма охраны государственной границы Кыргызской Республики.

Ключевые слова: граница, охрана государственной границы, пограничная служба, государственные пограничные органы, национальная безопасность.

The article explores the main role of the border service of the State Committee for National Security of the Kyrgyz Republic in protecting the state border and ensuring national security. The author analyzed the work and structure of the border service of the Kyrgyz Republic, the features of its powers in the field of state border protection. In the course of the study, the author noted the objective need to build a new border service of the Kyrgyz Republic that meets the world's political, economic and military conditions. In addition, a number of issues related to the coordination of the

work of state bodies in the field of protecting the state border of the Kyrgyz Republic were analyzed, ways to solve them, and the main directions and means of improving the mechanism for protecting the state border of the Kyrgyz Republic were proposed.

Key words: border, protection of the state border, border service, state border authorities, national security.

Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы азыркы мезгилде кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптануу доорунда жүрүп жаткан калыптануу жана өнүгүү процесстерин баштан кечириүүдө. Дүйнөдөгү саясий, экономикалык жана аскердик абал өзгөргөн сайын мамлекетибиздин чек ара коопсуздугун камсыз кылуу боюнча принципиалдуу жаңы милдеттердин келип чыгышы Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын ишине жана түзүмүнө, мамлекеттик чек араны коргоо тармагындагы ыйгарым укуктарынын олуттуу өзгөртүүлөрдү киргизүү учурдун талабы. Ошондуктан, Кыргыз Республикасын өнүктүрүү үчүн дүйнөлүк саясий, экономикалык жана аскердик шарттарга жооп берген Кыргыз Республикасынын жаңы чек ара кызматын куруунун объективдүү зарылчылыгы келип чыкты.

Мамлекеттин стратегиялык багыттарынын бири катары курамында атайын аскерлер бар чек ара кызматынын атайын мамлекеттик кызмат катары куруу жолу тандалды. Ошондуктан аны куруу тарыхый тажрыйбаны, калыптанып калган кырдаалды жана өлкөнүн экономикасынын мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен чек араны коргоонун эң оптималдуу жолдорун издөө жолу менен ишке ашырылган.

Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматын түзүү боюнча масштабдуу иштин башаты болуп «Кыргыз Республикасынын чек ара кызматын түзүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Президентинин 1999-жылдын 28-майындагы ПЖ-№131 Жарлыгы болду [1]. Аталган жарлыка ылайык Чек ара кызматы мамлекеттик чек арасын коргоо милдеттери менен Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин Чек ара кызматынын башкы башкармалыгы жана чек ара көзөмөлүн ишке ашыруу милдети менен Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук министрлигинин Чек ара көзөмөлүнүн башкы башкармалыгы болуп түзүлгөн.

Аталган жарлыка ылайык Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын укуктук макамы жогорулап, мамлекетибиздин чек ара саясатынын ишке ашыруу боюнча аткаруу бийлик органдарынын аракеттерин бириктирүүдөгү ролу жогорулаган.

2002-жылдын 31-августунда Коргоо министрлигинин Чек ара башкы башкармалыгы менен Улуттук коопсуздук министрлигинин Чек ара көзөмөлү башкы башкармалыгынын бириктирилишинин натыйжасында Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек ара кызматы расмий түрдө борборлоштурулган аткаруу бийлиги органы катары түзүлгөн. 2012-жылдын 4-сентябрына чейин Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу өз алдынча мамлекеттик кызмат органы катары туруктуу түзүлгөн.

2012-жылдын 10-декабрында №814 «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек ара кызматынын маселелери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун негизинде Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек ара кызматы жөнүндө жобо бекитилген. Аталган жобого ылайык, мамлекеттик чек ара кызматы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара саясатын, мамлекеттик чек араны жана өлкөнүн эгемендүүлүгүнө жана аймактык бүтүндүгүнө кол салуулардан коргоону ишке ашырган аткаруу бийлигин бирден бир мамлекеттик органы болуп түзүлгөн.

Учурда Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын институционалдык жана функционалдык ролун талдоо чек ара кызматынын улуттук коопсуздукту камсыз кылуу тармагындагы мамлекеттик саясатынын куралы катары ордун жана ролун кеңейтүүнү сунуштайт. Ыкчам кызматтын ишинин формаларына жана ыкмаларына жаңы мамиле кылуу чек ара кызматынын түзүмүн адекваттуу өзгөртүүнү талап кылды, мында учурдагы кырдаалды жана анын өнүгүү тенденциясын эске алуу менен сапаттык параметрлерге басым жасоо өзгөчө мааниге ээ болду. Ошондуктан мамлекеттик чек араны кайтаруу тутумун өркүндөтүү, эл аралык кылмыштуу топтордун кирүү коркунучуна каршы туруу, чектеш мамлекеттерден Кыргыз Республикасынын аймагына жүктөрдүн жана товарлардын, баңгизат каражаттарынын жана куралдын мыйзамсыз алып келинишине каршы күрөшүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу максатында 2021-жылдын 19-январындагы №8 «Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун негизинде мамлекеттик чек ара кызматы Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин курамына өткөрүлдү [2].

Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматы мамлекеттик чек араны кайтаруу, чек ара коопсуздугун камсыздоого катышуу жана өлкөдө мамлекеттик чек ара

саясатын жүзөгө ашырууга жооптуу жана ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын бири болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы өз ишинде Кыргыз Республикасынын Конституциясын, Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларын, өлкөнүн Президентинин жарлыктарын жана буйруктарын, Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетинин токтомдорун, мамлекеттик чек арасын коргоо чөйрөсүндөгү мамилелерди жөнгө салуучу эл аралык укуктун жана Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдеринин ченемдерди жана принциптерди жетекчиликке алат.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын кайтаруу мамлекеттик чек араны коргоонун ажырагыс бөлүгү болуп саналат жана чек ара аймагынын чегинде Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын органдары жана аскерлери тарабынан жүзөгө ашырылат.

Мамлекеттик чек араны коргоо жана кайтаруу боюнча милдеттерди чечүү үчүн Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматына 2021-жылдын 19-январындагы №8 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматы жөнүндө» жободо бекитилген административдик-укуктук, ыкчам аракет жана маалыматтык иш чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктар ыйгарылган.

Чек ара кызматын өнүктүрүү үчүн Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинети тарабынан белгиленген мамлекеттик чек ара программаларын чек ара кызматы тарабынан ишке ашырылышы, чек ара кызматын аскердик жана аскердик эмес түзүмдөрүн түзүүгө, материалдык, аскердик-техникалык жактан камсыздоого, мамлекеттик чек арасында чек ара инфраструктурасын жана башкаруунун техникалык каражаттарын өнүктүрүү керек. Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы Борбордук Азия мамлекеттери менен чек араларды кайтарууну жана коргоону уюштуруу, чек ара кызматынын органдары жана аскерлери үчүн кадрларды даярдоо тутумун түзүү шарт.

Учурда чек ара кызматын жалаң аскердик ведомстводон принципаалдуу жаңы түзүмдүк компоненттерге ээ болгон көп профилдүү чек араны көзөмөлдөө, чалгындоо, контрчалгындоо жана ыкчам-издөө иштерин жүргүзүүчү орган катары атайын мамлекеттик кызматка айлантышыбыз керек. Албетте, бул чоң жетишкендик болуп эсептелбейт. Анткени чек ара кызматынын кечиктирилгис муктаждыктарын каржылоонун ачык эле жетишсиздиги негизги себеп болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугу жаатындагы укуктук жана институционалдык реформаны жалпысынан коопсуздук секторунда пландалып жаткан түзүмдүк өзгөрүүлөрдөн бөлүүгө мүмкүн

эмес. Бүгүнкү күндө мамлекеттик чек араларды комплекстүү тескеген мамлекеттик органдардын бирдиктүү тутуму жок. Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук концепциясына ылайык мамлекеттик чек аранын эл аралык-укуктук таризделип бүтпөгөндүгү сырткы коркунуч болуп саналат. Концепцияда айтылгандай «дүйнөлүк алдыңкы державалардын жана аймактагы аскердик-саясий блоктордун ортосундагы каршылыктын күчөшү жогорку террористтик активдүүлүк зоналарында аскердик-саясий абалдын кескин өзгөрүп тургандыгына байланыштуу эл аралык террористтик, экстремисттик уюмдардын бүлүндүргүч диний агымдардын өлкөгө тоскоолдуксуз киришине мүмкүндүк берет» [3]. Ошондуктан мамлекет мындай терс көрүнүштөргө бөгөт коюу үчүн катуу чараларды көрүшү зарыл. Анткени, чек ара жаатындагы мыйзамдарды талдоо мамлекеттик чек араны коргоонун эскирген укуктук тутуму бул тармактагы эл аралык стандарттар менен заманбап талаптарга ылайык келбейт деп тыянак чыгарууга мүмкүнчүлүк берет.

Учурда, Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын коркунучтарга каршы туруу мүмкүнчүлүгү жетишсиз. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, Кыргыз Республикасынын чек ара кызматы учурда 60% жакын ишенимдүүлүк менен мамлекеттин саясий коопсуздугунун тышкы аспектилерин гана камсыз кылууга жөндөмдүү.

Эми Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоо жаатындагы мамлекеттик органдардын ишин координациялоо маселелерин талдап көрөлү. Бул өтө маанилүү, анткени учурда чек ара коопсуздугун камсыз кылууда Кыргыз Республикасынын бир нече министрликтери жана ведомстволору иш алып барып жатат.

Мамлекеттик чек араны коргоо жаатындагы координациялоо Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара саясатын ишке ашырууну камсыз кылуучу бардык министрликтердин, административдик ведомстволордун максаттарын, пландарын, ишинин мазмунун жана формасын, ресурстук потенциалын макулдашуудан турат.

Мамлекеттик чек араларды коргоо жаатындагы аракеттерди координациялоо бир катар баскычтарга ээ.

Биринчи баскыч мамлекеттер аралык болуп саналат. Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын коңшу мамлекеттердин чек ара органдары, Кыргыз Республикасы менен чектеш мамлекеттердин иммиграция жана бажы кызматтары, кызыкдар эл аралык уюмдар менен аракеттерин координациялоону камсыз кылат. Бул баскычта чек ара кызматы коңшу мамлекеттер менен мамлекеттик чек араларын биргелешип коргоо маселелерин чечүү кирет.

Экинчи баскыч – ведомстволор аралык. Бул деңгээл Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын ишмердүүлүгүн Ички иштер министрлиги, Коргоо

министрлиги, Тышкы иштер министрлиги, Мамлекеттик бажы кызматы, Өзгөчө кырдаалдар министрлиги менен координациялоого багытталган. Алардын күч-аракетин мамлекеттик чек араларда жана чек арага жакын аймактарда бирдиктүү улуттук коопсуздук тутумунун алкагында камсыз кылуу зарылчылыгы теориялык жактан шексиз.

Үчүнчү баскыч – жергиликтүү. Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын иш-аракеттерин шаардык, райондук жана айылдык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, Коргоо министрлигинин, Ички иштер министрлиги жана башка мамлекеттик жергиликтүү бийлик органдары менен координациялоо.

Кээ бир окумуштуулар Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматын ведомстволук, анын Коргоо министрлигинен, Куралдуу Күчтөрдүн Башкы штабынан, Улуттук коопсуздук кызматынан көз карандысыз болуп, мамлекеттик чек араны коргоо тармагында өз алдынча мамлекеттик орган болушу керек деген сунуштарды белгилеп келишет.

Мамлекеттик чек ара эл аралык укуктук, экономикалык, бажылык, саясий, иммиграциялык, экологиялык, чек ара жана башка чаралардын жана мамилелердин комплекстүү жыйындысы экендигин түшүнүү зарыл. Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын координациялоо процессиндеги орду биринчи кезекте анын кесиптик максаты, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын жана чек арага чектеш аймактарды коргоо боюнча иш-аракетинин ажырагыс жана үзүндү эмес мүнөзү менен аныкталат.

Кыргыз Республикасынын Президентинин мамлекеттик чек арада бирдиктүү чек ара көзөмөлүнүн тутумун түзүү зарылчылыгы жөнүндө пикири менен макул болбой коюуга болбойт, ага бажы, фитосанитардык, ветеринардык, миграциялык жана чек ара көзөмөлү кирүүгө тийиш.

Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын координациялоочу ролу Кыргыз Республикасынын аткаруу бийлик органдарынын ишин жалпы мамилелерге жана принциптерге алып келүүгө, ошондой эле биздин мамлекеттин учурдагы мүмкүнчүлүктөрү менен реалдуу керектөөлөрдүн негиздөөсүн жана акылга сыярлык айкалышын камсыз кылууга тийиш. Бул жобону ишке ашыруу ар кандай татаалдыктагы бир катар көйгөйлөрдү камтыйт. Атап айтканда, өлкөнүн чек ара коопсуздугун камсыз кылуунун бирдиктүү жалпы улуттук системасынын алкагында бардык кызыкдар министрликтердин жана ведомстволордун күч-аракетин бириктирүү маселеси турат.

Биринчиси – Кыргыз Республикасынын чек ара кызматын кесипкөй адистердин кызматы катары түзүү. *Экинчиси* – офицерлердин жана солдаттардын турмуш-тиричилик шарттарын чечкиндүү жакшыртуу. *Үчүнчүсү* – эң акыркы технологиянын үлгүлөрүн

иштеп чыгууга күч топтоо.

Мындай шарттарда Кыргыз Республикасынын чек ара кызматы тарабынан өзүнүн негизги функциясын - Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын кайтарууну жана коргоону аткаруу.

Мындай шарттарда Кыргызстандын мамлекеттик чек араларында өлкөнүн коопсуздугун камсыз кылуу маселелерин чечүүгө, чек ара, бажы, миграция органдарынын ортосундагы иштеги карама-каршылыктарды жана кайталанмачылыктарды жоюуга катышкан мамлекеттик органдарынын иши үчүн тиешелүү ченемдик укуктук базаны түзүү кечиктирилгис болуп саналат.

Чек араны көзөмөлдөө органдары өз алдынча аймактык чек ара көзөмөл структураларына түзүлүшү керек. Мамлекеттик чек араны коргоонун жана коргоонун жалпы системасында алардын ролун жогорулатууну камсыз кылуу зарыл. Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын ишинин маанилүү багыттарынын бири мамлекеттик чек арада бирдиктүү контролдук системасынын укуктук негиздерин калыптандыруу болууга тийиш.

Бүгүнкү күндө чек ара көзөмөлү органдары мамлекеттик чек ара аркылуу адамдарды, транспорт каражаттарын, товарларды жана товарларды өткөрүүдө көптөгөн ар кандай ченемдик укуктук актыларды жетекчиликке алышат. Аларды толук көлөмдө ишке ашыруу үчүн ведомстволор аралык ченемдик-укуктук база иштелип чыга элек.

Бирдиктүү ченемдик документтер Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасында бирдиктүү контролдук тутумун калыптандыруу үчүн укуктук негизди түзөт жана мамлекеттик чек ара аркылуу өткөрүү пункттарында контролдун ар кандай түрлөрүн уюштуруу жана ишке ашыруу боюнча өлкөнүн аткаруу бийлик органдарынын иш-аракеттерин тартипке келтирет.

Ошондуктан жакынкы келечекте чек ара көзөмө-

лүнүн органдарынын негизги күч-аракети бажы, миграция жана башка органдар менен биргеликте мамлекеттик чек араны жана режимди бузуучуларды өз убагында аныктоо жана бөгөт коюу боюнча милдеттерди чечүүнү камсыз кылууга багытталууга тийиш.

Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын бүгүнкү жана келечектеги милдети – биринчиден, мамлекетибиз жана элибиз тарабынан өлкөнүн чек арадагы коопсуздугун камсыз кылуучу түзүм катары кабыл алынуучу өзгөчө мамлекеттик кызматтын имиджин калыптандыруу, экинчиден, кошуна мамлекеттердин чек ара кызматтары менен мамлекеттер аралык кызматташуунун эң маанилүү компоненти болмок. Бул милдеттерди чечүү Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоо механизмин өркүндөтүүнүн дагы бир кадамы болот.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоо механизмин өркүндөтүүнүн жолдору жана каражаттары өлкөнүн чек ара саясатынын негизги милдеттери менен аныкталат. Белгилүү бир милдеттерди биринчи кезекте коюу мамлекет башынан өткөргөн тарыхый мезгилдин өзгөчөлүктөрүнө жараша болот. Бүгүнкү күндө ар тараптуу экономикалык кризис учурунда Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын укуктук режими биринчи кезекте өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүнүн муктаждыктары менен аныкталууга тийиш.

Адабияттар:

1. Указ Президента Кыргызской Республики УП-№131 от 28.05.1999г. «Об образовании пограничной службы Кыргызской Республики».
2. Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук Концепциясы (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 20-декабрындагы ПЖ № 570 Жарлыгы менен бекитилген).
3. 2021-жылдын 19-январындагы №8 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматы жөнүндө» Жобо.